

รสแห่งกวีนิพนธ์

พระยาอุปกิตศิลปสาร

คำว่า “รสแห่งกวีนิพนธ์” นี้ เข้าใจว่าท่านผู้อ่าน คงได้ฟังมาหลายครั้ง แล้วคล้ายๆ กับข้าพเจ้าเหมือนกัน แต่ดูเหมือนจะฟังไม่ครบ มักจะได้ฟังเพียง “รสแห่งกวี” ห้วนๆ เท่านั้นหาอยู่ ที่จริงคำ “รสแห่งกวี” ก็หมายความว่า รสชาติแห่งนักปราชญ์เชิงประพันธ์ ซึ่งจะผิดกับความหมายเดิมของเขาระมัง? ดูเหมือนเขาหมายถึงรสชาติของคำที่กวีแต่งต่างหาก หาได้หมายถึงรสชาติของตัวกวี นั้นไม่หรือจะพูดเสียใหม่ว่า “รสแห่งกาพย์” ก็ดีเหมือนกัน” เพราะคำ “กาพย์” นั้น ภาษาเดิมของเขาว่า “คำที่กวีประพันธ์” แต่มีข้อที่จะทำให้เข้าใจเขาไปเสียอีก ทางหนึ่ง คือในภาษาไทยเราใช้คำ “กาพย์” เป็นชื่อคำประพันธ์พวกหนึ่ง เช่น กาพย์ยานี, กาพย์ฉบัง เป็นต้น ไม่ทั่วไปถึงคำประพันธ์อื่นๆ ของท่านกวี แต่มีคำโบราณอยู่คำหนึ่งคือ “กาน” ซึ่งจำได้ว่าท่านครูกวีเคยชี้แจงว่า หมายถึงคำประพันธ์ เพราะเคยสำเนียงจากท่านว่า “กลอนกาน” คือคำประพันธ์ที่เป็นกลอน “โคลงกาน” คือคำประพันธ์ที่เป็นโคลง “กลกาน” คือ คำประพันธ์ที่เป็นกล เช่นกลบทต่างๆ เป็นต้น ท่านว่าคำ “กาน” นี้มีใช้ในยวนพ่ายหลายแห่ง ถ้าถูกต้องตามที่สำเนียงมานี้แล้ว เราควรเอาคำ “กาน” มาใช้แทนคำประพันธ์ จะดีกว่า อย่างน้อยก็ทันหมึกและเวลาเขียนถูกต้องตามเศรษฐวิทยามากทีเดียว และยังได้ความภูมิใจที่ว่า “คำไทยของเราก็น่ามี” อีกด้วย ถ้าท่านเห็นด้วยแล้ว ข้าพเจ้าขอเริ่มก่อน ขอแก้คำจำหน้าข้างบนว่า “รสแห่งกาน” และข้าพเจ้า จะขอรับอภิปรายตามหลักภาษาศาสตร์อีกด้วย โดยได้ยืมปราชญ์ทางชีวหาประวัติศาสตร์ท่านว่าตัว ก. กลายมาจากตัว จ. ก็ได้ เช่น “กรวด” (ดอกไม้ไฟ) มาจาก “จรวจ” ดังนั้นเสียง “กาน” ก็คือ “จาน” หรือ “จันท์” นั้นเอง และ

อดีตอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย และภาษาโบราณตะวันออก คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“จันท์” ก็มาจาก “ฉันท์” อีกทีหนึ่ง (โปรดดูนารายณ์สิบปางของไทยเรา) เพราะฉะนั้นคำ “กาน” ก็คือ “ฉันท์” นี้เอง ทั้งนี้เป็นแต่ข้อพิสูจนส์ส่วนตัว ถ้าจะเอาเป็นแน่นอนต้องสอบครุภาษาธิเบต ภาษาจาม และภาษาอื่นๆ ดูให้ทั่วเสียก่อน

ยังมีผู้ขัดคอเรื่องนี้อีกหลายราย คือท่านค่านว่าใช้ “รสแห่งกรี” ถูกแล้ว ท่านให้อธิบายว่าต้องเป็นรสของตัวกวีเอง เมื่อตัวกวีดีแล้ว คำของกวีหรืออื่นๆ ของกวีก็ดีทั้งนั้น ชักตัวอย่างว่า แม่ครัวดีแล้ว แกงของแม่ครัว ซึ่งเป็นเพียงน้ำต้ม ผักก็พลอยดีไปด้วย โดยอ้างสุภาษิตกำกับว่า “เมื่อยามจะรัก ชั้นน้ำต้มผักก็ว่าหวาน” ข้อนี้ขอสารภาพว่าแก้ยาก เพราะเป็นคำค่านของแม่ครัว ข้าพเจ้าชอบใจจริงๆ เสียด้วยถ้าขึ้นเตียงหนักเข้าก็จะต้องถึงแก่ยมริบว่า “น้ำล้างมือของแม่ครัว ก็หวานดีเหลือเกิน” ข้าพเจ้ารู้จักกาลเทศะดียอมแพ้ด้วยเกียรติยศแห่งครูผู้ชายที่เดียว สู้หันมาออกความเห็นให้ท่านผู้อ่านฟังดีกว่า ทั้งท่านผู้อ่านก็คงไม่ขัดคอด้วย ขอท่านผู้อ่านทั้งหลายเฉพาะอย่างยิ่ง คือเพื่อนข้าพเจ้า เฉพาะอย่างยิ่งกว่าคือเพื่อนผู้สนิทของข้าพเจ้า และเฉพาะอย่างยิ่งที่สุด คือเพื่อนผู้มีศรัทธาในข้าพเจ้า

ถ้าท่านไม่ให้เรื่องนี้กระเทือนไปถึงหูแม่ครัวต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งที่สุดของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าขอเสนอความเห็นยืนกรานว่า “เป็นรสแห่งกาน” คือถ้อยคำของท่านกวี ไม่ใช่รสแห่งตัวกวีเอง ข้อพิสูจนส์ง่ายๆ ก็คือ กวีเอกของเรา คือท่านสุนทรภู่สืบได้จากคำพรรณนาของท่านว่า ตัวของท่านลำบากยากแค้นเหลือทน นับว่าไม่มีรสชาติเลย แต่ถ้อยคำของท่านต่างหากที่มีรสชาติยังยืนอยู่จนบัดนี้ แม้กวีอื่น ๆ โดยมากก็เป็นเช่นเดียวกัน

ที่จริงข้าพเจ้าต้องการจะเสนอความเห็นเรื่องที่ว่าข้าพเจ้ารู้สึกเฉพาะอย่างไม่สู้ยิ่งนัก ก็คือ “รสแห่งกาน”

ว่าที่จริง รสแห่งกานนี้ ย่อมปลูกความรู้สึกลงให้แก่ผู้อ่านผู้ฟังทราบลึกซึ้งเหลือที่จะบรรยายได้ ทั้งนี้ย่อมเป็นเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ เท่านั้น กล่าวคือ ถ้าเราจะเอากานของภาษาหนึ่งที่เราเห็นว่ามีความและถ้อยคำเพราะพริ้งมาก มาแปลเป็นภาษาอื่น ความเพราะคงจะลดน้อยลงไปมาก จะเหลืออยู่ก็แต่เพียงความสำคัญ

ฉบับปีที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๐

ของข้อความเท่านั้น แต่รหัสแห่งถ้อยคำจะเสื่อมหายไปมาก ขอชักตัวอย่างโคลงศรี
ปราชญ์ต่อไปนี้

“เรียมรำน้าเนตรถ้วม	ถึงพรหม
ปวงสัตว์พากันจม	จ่อมม้วย
สิเนรุเปื่อยเป็นตม	แหลกลุ่ย
หากอักษิณัฐพรหมฉวย	ชีพข้าจึงคืน”

ถ้าจะแปลโคลงบทนี้ออกเป็นภาษาอื่น ก็คงจะเป็นดังนี้

“ฉันร้องไห้จนน้ำตาไหลท่วมถึงพรหมโลก ผุงสัตว์พากันจมน้ำตาฉนตาย
สิ้นจนชั้นเขาพระสุเมรุก็เปื่อยเป็นตมไปหมด หากทำมหาพรหมที่อยู่ชั้นอักษิณัฐ (สูง
กว่าน้ำตาท่วม) ท่านช่วยไว้จึงรอดชีวิต”

ข้อต้น คำ “เรียม” ที่แปลว่าฉันนั้น ความก็ด้อยกว่ากันเสียแล้ว ที่จริง
เรียมก็หมายถึงตัวตัวผู้พูด ตรงกับอังกฤษว่าไอ (I) จีนว่า อี้ว (เขียนไม่ถูก)
แต่เรียมมีความซึ่งลงไปถึงที่ในเรื่องชู้สาวอันสนิทสนมกัน ทำให้ผู้ฟังรู้สึกต่างกัน
ไกลทีเดียว ที่พูดว่า “น้ำตาท่วมถึงพรหมโลก” ก็อีกนะแหละ ถ้าในภาษาอื่น ๆ
เขาไม่มีทำเนียบว่าด้วยชั้นมนุษย์ เทวดา และชั้นพรหม ดังที่เราู้กันอยู่แล้ว
เขาคงนึกไม่ถูกว่าพูดเพื่ออะไรกันคงจะนึกว่า พูดบ้าง ไปนั่นแหละมากกว่า
และคำแปลว่า “หากทำมหาพรหมชั้นอักษิณัฐท่านช่วยไว้...” นี้สำคัญยิ่งขึ้น
ผู้รู้แบบแผนเรื่องโลกสถฐานบริบูรณ์ จนรู้ถึงว่า ไฟประลัยกัลป์กิติ น้ำประลัยกัลป์
กิติ และลมประลัยกัลป์กิติ เมื่อถึงคราวสิ้นกัลป์แล้วบันดาลให้สิ่งทั้งสามนี้อย่างใด
อย่างหนึ่งทำลายโลกเราในวันาคหมต ตั้งแต่อวิจิมทานรกขึ้นไปถึงพรหมโลกชั้นต่ำ
คงเหลืออยู่แต่พรหมโลกชั้นสูง ตั้งแต่อักษิณัฐพรหมขึ้นไปจึงพ้นจากสิ่งประลัยกัลป์
เหล่านี้ได้ ถ้าผู้รู้เรื่องโลกสถฐานของเราอย่างนี้ชัดเจนแล้วจึงจะทราบความในโคลง
นี้ว่า ผู้แต่งได้หาข้ออุปมามาเปรียบเทียบอย่างอุตริวิตถการปานใด เอาเถอะ
ถึงแม้ว่าทราบละเอียดลเอียดดั่งว่ามานี้แล้ว แต่ยังไม่ทราบลีลาของการเปรียบเทียบของ
กวีไทยเราที่นิยมเปรียบเทียบเสียจนเกินกว่าเหตุการณ์ เป็นต้นว่า จะฝากเมียไว้

กับพระอุมา พระลักษมีซึ่งเป็นพระมเหสีของพระอิศวร พระนารายณ์ มาเห็นความงามของเมียข้าเข้า ก็อดดกิ้นความรักไว้ไม่ได้ คงจะมาประเล้าประโลมเอาไปเป็นมเหสีของท่านเสีย ในข้อนี้ถ้ากวีไทยเรา ก็คงคิดว่าเป็นอุปมาอย่างสุดซึ่ง นับว่าเป็นสำนวนอันคมขำยิ่งนัก แต่ขอให้คิดถึงกวีชาติอื่นเขาจะนึกอย่างไรหรือไม่? เขาอาจจะนึกว่าเปรียบบ้า ๆ บอ ๆ อย่างคนอกตัญญู ถูกพระเป็นเจ้าของผู้เป็นที่นับถืออันประเสริฐยิ่งของตน ว่าเลวทรามถึงแก่จะแบ่งเมียของตนไปก็ได้

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอสรุปความว่า “รสแห่งกาน” นั้นไม่ใช่อยู่ที่ตัวกวีแน่นอน แต่อยู่ที่ศิลปะของกวี ที่จะยกเอาคำที่มีใจความซาบซึ้ง จนพาเอาจิตใจของผู้อ่านผู้ฟังคิดคาดหมายเอาเอง ตามแต่จะนึกจะเห็นไป อาศัยแนวแห่งข้ออุปมาดังกล่าวมาข้างบนนี้ แต่ข้อสำคัญโปรดอย่าลืมศิลปะของกวี ซึ่งมีมากมายพอดูอยู่ ดังตัวอย่างตามที่นี้ก เช่น

ใช้คำสละสลวย พุดน้อยแต่กินความลึกซึ้งมากมาย ในข้อนี้ท่านครูก็ได้อธิบายอ้างตัวอย่างจากเรื่องจันทโครพ ตอนพญานาคพุดเอาใจลูกสาว ซึ่งสามีของนางหายไป นางโศกเศร้าคิดถึงสามีมากมาย พญานาคผู้บิดาบอกแก่นางว่า สามีเจ้าคงจะตายไปเสียแล้ว และพุดเอาใจว่า “ถ้าไม่ตายชายใดจะทิ้งเจ้า” ข้อนี้ท่านชมว่ามีเนื้อความซึ่งดีมาก คือนอกจากจะให้ความเห็นว่าสามีนางไปตายเสียแล้วยังได้ความซึ่งไปถึงยกยอลูกสาวว่าสวยทั้งรูปร่างและมรรยาท จนชายใดมาเป็นสามีแล้ว ไม่อาจจะทอดทิ้งได้เลยสักคนเดียว นอกจากเขาจะไปตายเสียเท่านั้น ซึ่งเป็นการสมฐานะที่บิดาพุดกับลูกสาวจริงๆ เพราะตามธรรมเนียมดาบิดาจะชมว่าลูกสาวสวยอย่างนั้นอย่างนี้และกิริยามรรยาทก็งดงามอย่างนั้นอย่างนี้ ออกมาตรงอย่างชายชมคู่รักนั้น ดูกระไรอยู่ ดูไม่เหมาะกับประเพณีของเราเลย ยังมีคำอื่น ๆ ที่อ้างไว้มากมาย จำได้อีกวรรคหนึ่งว่า

“ข้อฟ้าชวนฟ้าชำเลื่อง” นี้ท่านก็บอกว่าคุณซึ่งไม่ใช่เล่นเหมือนกัน นอกจากเล่นสัมผัสแล้ว ยังทำให้ผู้อื่นนึกเห็นไปว่าข้อฟ้านั้นงามเลิศ ขึ้นไปขีดเด่นอยู่บนฟ้า จนเทวดาบนสวรรค์ซึ่งมีวิมานอันงามกว่ามนุษย์มากมายนัก ก็อดชำเลื่องดูไม่ได้ และคำว่า “ชำเลื่อง” ยังกินความไปถึงว่า ข้อฟ้านั้นออกจะงามกว่าข้อ

ฟ้าวิมานของเทวดา จึงทำให้เทวดาดูไม่เต็มตา ได้แต่ชำเลืองดูด้วยความริษยา
ตั้งเป็นต้น

ข้าพเจ้ารักทางกรืออยู่มาก จึงพยายามแต่งงานให้มีรสชาบซึ่งดังตัวอย่าง
ของท่านนั้น ด้วยความเพียรอันแก่กล้า จนสามารถแต่งได้สมปรารถนา
ถ้าพิเคราะห์ดูให้ดีแล้ว คำของข้าพเจ้าน่าจะซึ่งมากกว่าตัวอย่างเสียด้วยซ้ำ คือ
ข้าพเจ้าผูกพันขึ้นบหนึ่ง ความว่าได้เห็นแม่สาวสวยเดินมา มีดอกไม้แซมผม
ด้วย และข้าพเจ้าชมดอกไม้ของเจ้าหล่อน พยายามให้กินความลึกซึ้งที่สุดว่า “ไอ้
บุบผาหอมหวานชวนอร่อย พาสืบสร้อยเสริมชาติศาสนา” โปรดพิเคราะห์ให้ดีเกิด
กินความซึ่งกว่าตัวอย่างข้างบนนี้มากมายนัก แต่แปลกเหลือเกิน ที่ท่านครูก็ไม่ได้
เห็นด้วยเลยกลับติเสียปนเปี เป็นต้นท่านพูดว่า “มีหรือดอกไม้หอมชวนอร่อยมัน
ไม่ใช่แกงโกนี้” ท่านยิ่งอ่านไปยิ่งหัวเราะอย่างขบขันมากขึ้น ข้าพเจ้าชักเดือด
พยามอธิบายอย่างแจ่มชัดว่า “ไอ้ บุบผา” นั้น หมายถึงดอกไม้ที่หล่อนแซมผม
คำ “หอมหวาน” นั้นหมายความซึ่งลงไปถึงหอมแล้วหวนคิดวนมาถึงกลิ่นผม
กลิ่นอื่น ๆ ของแม่ครัวของข้าพเจ้า ซึ่งหอมชื่นใจมาแต่ครั้งกระโน้น คำ
“ชวนอร่อย” นั้น เลยทำให้น้ำตมผึกของหล่อนชวนอร่อยขึ้นอีกเป็นกอง คำ
“พาสืบสร้อยเสริมชาติ” คือพาให้เกิดเชื้อสายสืบวงศ์สกุล เพราะสร้อยทุกๆ ชนิดมัน
เป็นสายอย่างเชื้อสาย เมื่อเกิดเชื้อสายอย่างมากมาย ก็ได้ชื่อว่าเสริมชาติ คือ
ทำให้ชาติไทยเรามากขึ้น เมื่อชาติไทยมากขึ้นก็ทำให้ผู้นับถือศาสนามากขึ้น นับว่า
ศาสนาก็ยิ่งเจริญขึ้น ทั้งนี้นับว่าท่านผู้อ่านคงจะทราบความซึ่งตามข้าพเจ้าอธิบายนี้
แต่ที่ไหนได้ ท่านครูของข้าพเจ้าไม่ซาบซึ่งดังที่ว่านี้เลย ความคิดของท่านเฝินไหม
เล่าท่าน กลับหัวเราะร่วนเป็นเย้ยหยันเสียด้วยซ้ำ แล้วท่านตัดบทเสียด้วยว่า
“เหลวใจไม่ได้ เอาไว้เมื่อถึงเวลาสอนวรรณคดีฉันจะอธิบายให้ฟังทั่วๆ กัน” นี่ท่าน
รู้ไหมว่าท่านเดินแต่มีเศรษฐกิจเอาเราเข้าแล้ว กล่าวคือท่านรวบรวมเอาความ
คิดเห็นของเราทั้งเพไปแสดงปรากฏให้เราฟัง ข้าพเจ้าน่าจะได้เรื่องกัณฑ์ด้วย โดย
ไม่ต้องเสียเวลาคิด แต่อย่าพูดมากไปเลย ครูอาจารย์เป็นที่เคารพของเรา รองจาก
บิดามารดาลงมา จะกลายเป็นคู่มือมีครูบาอาจารย์ไป อย่างที่สุนทรภู่ว่าไว้

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

“ลูกศิษย์คิดล้างครู ลูกไม่รู้คุณพ่อมัน”

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ทำให้ข้าพเจ้าตกใจสั่นนิษฐานว่า ครูกรีของเรา ชมแต่ถ้อยคำของกรีโบราณ ซึ่งมีผู้ชมกันต่อๆ มาว่าดี แล้วก็พากันว่าดีตามๆ กันไป ความสั่นนิษฐานของข้าพเจ้านี้ ไม่ทราบว่าจะแพร่พรายไปถึงท่านครูกรีของเราได้โดยทางไร ท่านเลยกลับดำเนินนโยบายตามเศรษฐกิจวิทยา เอาความสั่นนิษฐานนี้ไปเป็นปาฐกถาสอนพวกเราเสียกัณฑ์ใหญ่ทีเดียว แต่ครั้งนี้ไม่น่าจะ อิจฉาท่านดอก เพราะท่านให้ความรู้ซับซ้อนน่าฟังมาก ดังจะย่อเค้าความ มาสู่ท่านฟังต่อไปนี้

ท่านชักตัวอย่างถึงเรื่องความละอาย ซึ่งเดิมไทยก็คงเปลือยกายอาบน้ำ อย่างไทยเหนือ เพราะเป็นพวกเดียวกัน (ยามหล่อนจะสรรवारิน เจ้าเลิกผ้าขึ้นขึ้น ทางหัว เต้าตั้งดั่งดอกบัว ไห้วนวนยั่วในวิญญาณ์) ครั้นลงมาทางใต้ได้รับอบรมจากชาติอื่นเฉพาะอย่างยิ่งกว่าใครๆ น่าจะเป็นครูแขก เพราะเขาอบรมผู้หญิงให้ห่อหุ้มร่างกายจนเห็นแต่ลูกนัยน์ตาเท่านั้น เมื่อผู้หญิงได้รับอบรมมากเข้าๆ เป็นเวลาหลายๆ ร้อยปีมาก็เกิดเป็นนิสัยประจำจิตใจ แม้แต่ในห้องอาบน้ำที่มีดซิดก็เปลือยกายไม่ได้ ในข้อนี้ท่านอ้างว่า กงสุลของท่านก็อายุเหมือนกัน คือเขาอายุแก่ผีสงเทวดา นี่เป็นข้ออุปมาของท่าน

แล้วท่านจึงดำเนินถึงข้ออุปไมยต่อไปว่า คำกานของเราในวรรณคดีต่าง ๆ ก็ถูกท่านกว้ออบรมให้เลื่อมใสต่อๆ กัน จนเกิดเป็นรสขึ้นประจำจิตใจของผู้อ่านผู้ฟัง ภายหลังว่าเป็นคำเลิศลอยลึกซึ้งขึ้นไปเป็นลำดับ เช่นตัวอย่างศรีปราชญ์ว่า เขาจะฝากเมียของเขาไว้กับพระอุมาหรือพระลักษมี ก็กลัวพระอิศวรพระนารายณ์ แอบลอบโลม ซึ่งในเวลานั้นอาจจะมีผู้อ่านไม่นิยมก็เป็นได้ เพราะเขาคิดถึงข้อที่ลบหลู่พระเป็นเจ้าเกินไป แต่ครั้งกว้อต่อๆ มากก็ถ่ายแบบนี้มากล่าวเช่นเดียวกันนี้ มากขึ้น จนถึงนายรินทรอันเป็นสุดท้าย ข้อที่เห็นว่าลบหลู่พระเป็นเจ้าก็หายเงิบเข้ากลีบเมฆไป เลยกลายเป็นคำแสดงว่า เมียผู้กล่าวงามเลิศลอย จนพระเป็นเจ้า ก็รังพระทัยไว้ไม่อยู่ และท่านครูกรีท่านเสริมว่า น่าจะเกี่ยวด้วยวิชาจิตศาสตร์

ฉบับปีที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๐

โดยท่านอ้างถึงนิทานเรื่องพราหมณ์ผู้หนึ่งจึงมุ่งแพะงามเลิศของตนไปเพื่อบูชาขัณฑ์หรืออะไรจำไม่ได้ถนัด พวกนักเลง (ถ้าจะรู้วิชาจิตศาสตร์) นัดกันคอยดักทักทายตามรายทาง ๓ แห่ง พอพราหมณ์มุ่งแพะไปถึงที่นักเลงพวกตนตั้งอยู่ ก็ได้ทักท้วงว่า “โอ ท่านพราหมณ์ ท่านมุ่งสุนัขอุปมงคลไปทำไม?” ทำให้พราหมณ์โกรธมาก โดยเห็นว่าพูดล้อเลียน แต่พวกนักเลงเหล่านั้นยืนคำอยู่ว่า ท่านมุ่งสุนัขไปอย่างแน่นอนทีเดียว ทำให้พราหมณ์ถึงเลใจได้บ้างเล็กน้อย ครั้นมุ่งแพะไปถึงพวกที่ ๒ ก็ถูกนักเลงที่กรุนแรงยิ่งกว่าเก่าอีก ถึงแก่กล่าวว่า “อนิจจาท่านพราหมณ์ น่าจะวิกัลจริตเสียแล้ว เอาสุนัขมาเป็นแพะก็ได้” ซึ่งทำให้พราหมณ์ถึงเลใจเป็นอันมาก คิดไปตั้งร้อยแปดพันเก้าแต่ก็ยังผินใจมุ่งแพะนั้นต่อไป จนถึงนักเลงพวกที่สาม ซึ่งตรงเข้ามาทักด้วยอาการเป็นที่ว่าเคารพและสมเพชเหลือเกิน ถึงเรื่องที่มุ่งสุนัขมาบูชาขัณฑ์ อันเป็นอุปมงคลยิ่งนั้น และกล่าวว่าปล่อยมันเสียเถิด พวกข้าพเจ้าจะมุ่งมันไปเสียให้พ้นจากสายตาประชาชนทั้งหลาย ไม่ให้ใครทราบได้ว่าท่านมุ่งสุนัขมาบูชาขัณฑ์ ท่านพราหมณ์ก็เห็นจริงตามนักเลงว่า ปล่อยแพะให้เขาไป ยังซ้ำแข่งคำตัวเองว่าเชื่อชะอะเหลือเกินด้วย นิทานที่ท่านเล่าจำได้ว่าเป็นท่านเองนี้ ถ้าผิดพลาดขออภัยโทษโดยเคารพ

ลงท้ายท่านกล่าวเสริมว่า คำของท่านกวีโบราณ ที่นับว่าไพเราะซาบซึ้งนั้นเพราะได้ย้อมดวงจิตติดแน่นมาเป็นลำดับกันดังอุปมานี้แหละ แล้วท่านผินหน้ามาทางข้าพเจ้าและกล่าวว่าบางทีถ้อยคำของท่านที่แต่งไว้นั้น อาจจะเพราะเจาะซาบซึ้งขึ้นในร้อยปีข้างหน้าก็ได้ แล้วท่านอ้างถึงคำกวีโบราณที่กล่าวชมอวัยวะของแม่สาวซึ่งเราพากันนึกไปเองว่างามเลิศลอยเหลือเกิน ถ้าพิจารณาถึงข้อเปรียบเทียบของท่านแล้วก็จะเห็นได้ตั้งท่านเขียนพรรณนาไว้ ดังต่อไปนี้ :

(แล้วท่านก็เขียนกลอนที่กล่าวเปรียบเทียบเป็นบทๆ ไปและเขียนรูปให้ดูตามคำกลอนที่กล่าวไว้)

๑. เจ้างามพัศตร์เพียงจันทร์บุหลันฉาย - หน้าดั่งจันทร์เต็มดวง
๒. เจ้างามเนตรประหนึ่งนัยนาทราย - ดวงดั่งดาเหนือ

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

๓. เจ้างามชนงก่งละม้ายคันทรทรง	-	คิ้วก่งดั่งคันทร
๔. เจ้างามนาสายลดังกลขอ	-	จุมูกงมดั่งขอ
๕. เจ้างามคอเหมือนคอสุวรรณหงส์	-	คองามดั่งคอหงส์
๖. เจ้างามกรรณกลกลีบบุษบงก์ (บุศปิงภรค์)	-	ไบหูงามดั่งกลีบบัว
๗. เจ้างามทนต์ยลนิลเจียรระไน ฯลฯ	-	พินด่างมดั่งนิล
๘. เจ้างามเกศดำประไพดั่งภุมริน ฯลฯ	-	ผมด่างมดั่งปีกแมลงภู่
๙. เจ้างามถันเทียมเทพकिनทร	-	นมงามดั่งนมकिनทร
๑๐. เจ้างามกรอ่อนดั่งวงเอราวัณ ฯลฯ	-	แขนงามดั่งวงช้าง
๑๑. เจ้างามลออเอบางเหมือนนางสวรรค	-	เอวงามดั่งเอวนางฟ้า
๑๒. เจ้างามเพลากลภักศีพรณ	-	ขางามดั่งต้นกล้วย

{หมายเหตุ เขียนตาม “กลบทบัวบานกลีบขยาย” เลือกคัดเอาแต่ข้อที่ท่านเปรียบเทียบไว้ ที่ชมเปล่าๆ ไม่เปรียบเทียบก็ไม่น่าคัดมา ดังนั้นกลอนจึงไม่ติดต่อกัน

อนึ่ง ตอนต้นขาดตลอดถึงข้อเท่าก็เขียนรูปขาให้เป็นต้นกล้วยที่ท่านไม่พูดถึงก็ปล่อยไว้ ครั้นจะต่อเติมเข้าก็จะกลายเป็นอนาจารไป ซึ่งข้าพเจ้าไม่ต้องการอย่างนั้นเลย

และข้อ ๑ เขียนตามจำได้ จึงทำหน้าที่กลมเป็นวงจันทร์ แต่สอดดูพระราชนิพนธ์ (รัชกาลที่ ๓) ของท่านว่า “เจ้างามพักตร์ผ่องเพียงบุหลันฉาย” ซึ่งกลายเป็นว่า “หน่านวลดั่งแสงจันทร์” ซึ่งไม่เกี่ยวกับหน้ากลมดั่งเขียนไว้แต่ขอถือตามที่จำได้ จึงจะตรงกับรูป}

แล้วท่านกล่าวต่อไปว่า ขอให้พิเคราะห์ดูว่า คำกลอนเปรียบเทียบความงามเหล่านี้เข้าอบรมจิตใจเราเกินคำพูดอย่างมากมาย เพราะได้ฟังจนชินหูเสียแล้วว่าเปรียบเช่นนั้นต้องเข้าใจว่างามเลิศ เลยไม่เอาใจใส่ถึงข้อเปรียบเทียบเลย ท่านหยุดเล็กน้อย แล้วกล่าวต่อไปว่า “ถ้าฉันจะแต่งขึ้นใหม่ ชักข้อเปรียบให้สมจริง

ฉบับปีที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๐

จัดว่าเป็นแบบสากลได้ดีทีเดียว แต่เธอก็คงจะไม่เห็นเพราะเจอะเลย แต่ถ้าเธอจะรอไปอีกลักร้อยปี พอให้หูของผู้ฟังเคยชินเข้าแล้ว อาจจะชมเปาะไปทั่วบ้านทั่วเมืองก็ได้แล้วท่านก็เขียนลงในกระดานดำ ดังนี้

เจ้างามพกตรดั่งพกตรสาวสวยสยาม
เจ้างามเนตรดั่งเนตรนางสาวงาม
เจ้างามคิ้วสมตามหญิงงามครัน
เจ้างามนาสออย่างของนางสวย
เจ้างามคอตั้งคอสาวสวยสรรพ
เจ้างามกรรณสมตามหญิงงามกรรณ
เจ้างามถันดั่งถันสตรีงาม ฯลฯ

ท่านกำลังนึกไปเขียนอย่างเอาใจใส่ แต่เคราะห์ร้ายที่มีใครผู้หนึ่งในพวกเราหาเว็บบ้าง ทำให้ชื่อลึกลับที่ท่านใช้เขียนหลุดจากมือ ท่านเลยหยุดแต่เพียงเท่านี้ มองดูนาฬิกาประจำห้องแล้วบอกว่า “เกินเวลาไป ๒ นาทีแล้ว ต้องหยุด เอาไว้แต่งครวหน้าต่อไป เป็นการฝึกนิสัยให้ตรงต่อเวลา และเป็นการสงวนเศรษฐกิจด้วย” แต่นั่นต่อไปข้าพเจ้าก็ไม่ได้มาฟังปาฐกถาของท่านครูกวีผู้นี้ต่อไป จึงไม่ทราบที่ท่านจะแต่งต่อไปหรือไม่ และทั้งข้าพเจ้าคิดเล็กเป็นกวีต่อไปด้วย เพราะได้ยินท่านว่าเมื่อเราตายแล้วตั้งร้อยปี ผลแห่งงานของเราจึงจะปรากฏขึ้น ถ้าแต่งไม่ดีก็ไม่ปรากฏเลย ตูเถิด คำที่ท่านว่าไว้นี้ เข้าแบบวิทยาศาสตร์ด้วย เข้าแบบสากลด้วย ถึงคำของท่านที่แต่งไว้นี้ ท่านก็ว่า กว่าจะปรากฏผลก็ต้องกินเวลาตั้งร้อยปีเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอลาเพราะถ้าขึ้นเป็นกวีไปสี่คองแห่งเป็นแท้ แต่ด้วยความรักทางกวี จึงขอเดินตามรอยเท้าของท่านอาจารย์ คือตั้งหน้าพยายามเป็นครูแสดงปาฐกถา ซึ่งเห็นว่าจะได้ผลดีกว่า ถึงแม้ข้าพเจ้าหมดโอกาสที่จะเป็นนิสิตเสียแล้วก็ไม่เป็นไร เพราะอาจจะเป็นอาจารย์พิเศษสอน กอ ข้อ กอ ขิง ของภาษา

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

ต่างๆ โบรมโบราณตามที่ค้นได้มาแสดงให้เห็นความรู้แก่นักเรียนก็ได้ หรือจะเทียบ
ค้นภาษาต่างๆ จากลวักระเหียงฯ ซึ่งอะไรต่ออะไรนำมาสอนนักเรียน เพื่อเป็น
เครื่องดำเนินปัญญาก็ได้ หรือจะค้นเอาหนังสือโบรมโบราณมาอ่านและอธิบายให้
นักเรียนฟังเพื่อเจริญความคิดก็ได้ ถึงจะผิดไปบ้างนักเรียนก็คงให้อภัย หรือไม่ก็
ชมเปาะเพราะไม่รู้ แต่จะเป็นอย่างไรก็ตาม คงได้เครื่องกัณฑ์ทันตาเห็น ดีกว่าเป็น
นักเรียนผู้ศึกษามากนัก (เพราะนี่ถึงคำร้อยปีของท่านครูก็)

ฉะนั้น ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าขอรับใช้ท่านบรรณาธิการหนังสือ
มหาวิทยาลัย เพื่อค้นคว้าหาความรู้มาอธิบาย เพื่อแผ้วแผ่ความรู้แก่ผู้ศึกษา
ด้วยกัน ทั้งเป็นการฝึกหัดความเป็นอาจารย์ก็วิข้าพเจ้า แต่จะเหมาะหรือไม่เหมาะ
นั้น แล้วแต่จะวิจารณ์เอาเองเทอญ

